

Fotoproject 'Passie in beeld': verhalen van levenskracht

Jody van der Velde

Toen ik anderhalf jaar geleden als geestelijk verzorger begon in woon- en zorgcentrum De Molenburg te Haarlem, was Willem een van de eerste bewoners die ik ontmoette. Willem was een statige heer van 91 jaar die gekluisterd was aan zijn rolstoel. Hij vertelde me dat zijn leven klaar was. Hij was getrouwd met een jongere vrouw en hij voelde zich nu tot last voor haar. Ik zag een beeldje van de Nijmeegse vierdaagse in de vensterbank staan en ik vroeg hem daarnaar. Hij leefde op en er kwam een sprankeling in zijn ogen. Hij vertelde dat hij de vierdaagse zestig keer had gelopen en dat hij tien jaar van zijn leven zou willen inruilen om dat nog één keer te kunnen meemaken.

Dit verhaal raakte me en bracht een creatief proces op gang: een fotoproject om verhalen van passie bij bewoners naar boven te halen en zichtbaar te maken met mooie, waardige foto's. Ik hoopte daarmee iets bij de bewoners teweeg te brengen, ze in beweging te krijgen. Daarnaast wilde ik iets doen aan de beeldvorming over verpleeghuisbewoners in de samenleving. Zij krijgen veelal het etiket 'oud en kwetsbaar' en staan buiten de maatschappij. Dat beeld wilde ik ontcrachten met waardige foto's van de unieke, gehele mens. Een collega die daar vanuit haar vakgebied een goed gevoel voor heeft, is psycholoog Sue-Ann Lourens. Zij sloot zich ook bij het project aan; haar expertise is waardevol, omdat zij goed kan inschatten of deelname aan het project goed is voor het welbevinden van de geportretteerde. Dit speelt vooral als er sprake is van een dementieel of psychiatrisch beeld, waardoor deelname te veel verwarring kan geven.

Waardigheid

Om met dit project van start te kunnen gaan, was er geld nodig, bijvoorbeeld om een goede, professionele fotograaf in te huren. Daarvoor moest er een projectplan met begroting gemaakt worden en wilden we fondsen aanschrijven. In deze periode kwam helaas de coronacrisis en moest het huis 'op slot'. Ik ben toen al wel op zoek gegaan naar verhalen van passie bij bewoners. De zoektocht naar een geschikte fotograaf volgde. Ik kwam via mijn collega Abeltje Hoogenkamp terecht bij Peter van Beek. Beiden waren enthousiast over het plan en wilden graag meewerken. Peter benadrukte dat hij niet zomaar een 'plaatje' wilde gaan maken, maar een foto als kunstwerk voor ogen had.

Na overleg bleek dat we voor het fotoproject al een flink budget nodig hadden. Zo zaten de uren van de fotograaf niet alleen in het nemen van de foto, maar ook in het interview met de bewoners om voorafgaand aan de shoot al een goed beeld te krijgen van het persoonlijke verhaal. Deze verhalen wilden we gebruiken voor het maken van foto's op een bijpassende locatie. Daarvoor schreef Peter meer fondsen aan, waardoor het mogelijk werd om zestien bewoners te portretteren, een podcasts te maken en een fotoboek samen te stellen. Inmiddels kregen we ook media-aandacht, onder meer van de EO die over het project berichtte op het online platform.

Eyeopener

Toen De Molenburg weer openging, begonnen we met de eerste fotoshoots. We wilden graag ook de zorgmedewerkers actief betrekken bij het zoeken van verhalen van passie. Ondanks de hoge werkdruk

door de coronamaatregelen kon een aantal medewerkers een waardevolle bijdrage leveren. Dit is zichtbaar in diverse foto's. Ook zorgmedewerkers die niet direct betrokken waren, meldden positieve effecten van het project. De foto's functioneerden daarbij soms als eyeopener, omdat het beeld van een bewoner werd bijgesteld door het zien van de foto.

Zo vertelde een administratief medewerker wat ze zag gebeuren rondom een fotoshoot: 'Ik ken mevrouw als iemand die met regelmaat verdwaalt in de dichte mist rond haar gedachten. Haar onvermogen om grip te krijgen op de realiteit uit zich in onrust en frustratie. Maar ik kwam haar tegen toen ze net terugkwam van de fotoshoot en er was duidelijk iets veranderd: ze straalde! Het was prachtig om het leven, de vreugde van herinnering en de voldoening in haar ogen weerspiegeld te zien. De verwarring was er nog steeds, maar ze was tegelijk op een plek die ze nog zo goed kent, in de geschiedenis van haar leven.'

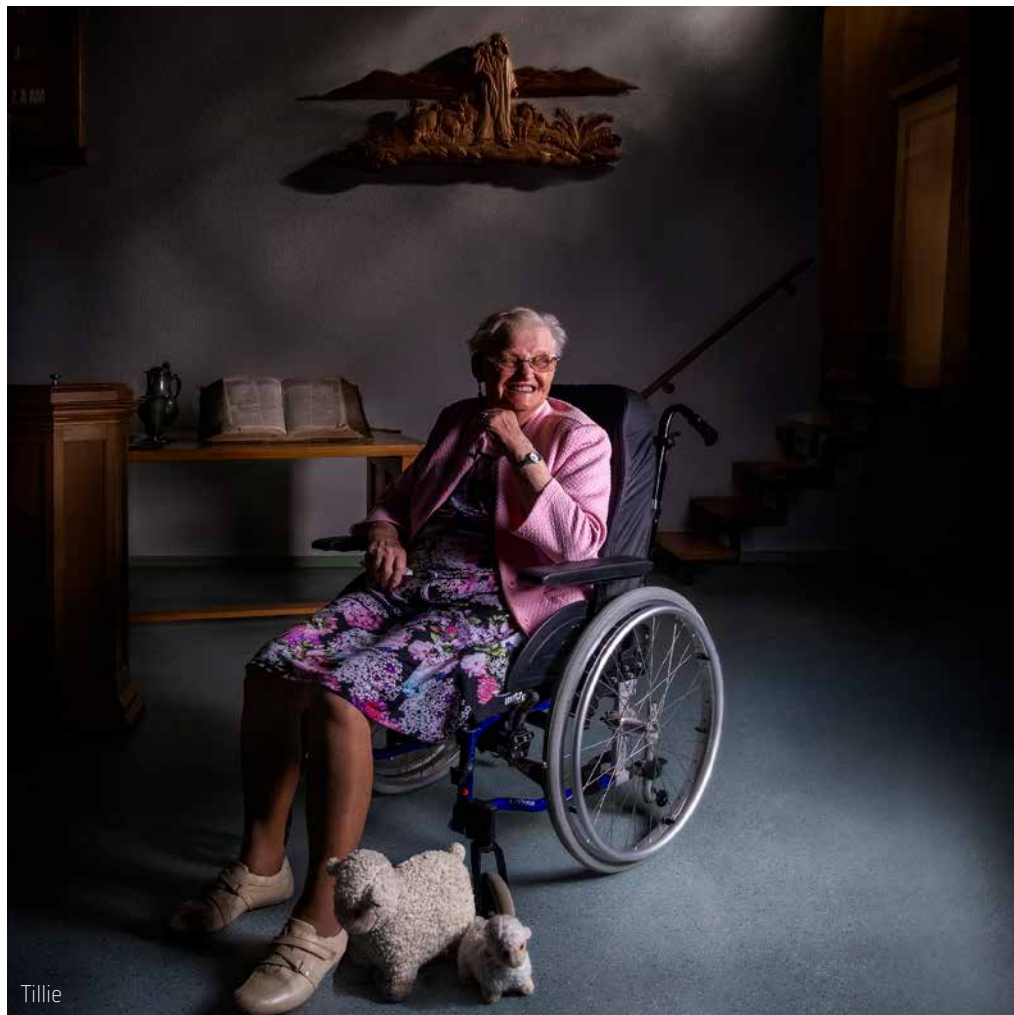
Bij deze mevrouw zagen we gebeuren wat hoogleraar ethiek Frits de Lange beschrijft in zijn boek *Waardigheid* (2010): 'Als je iemand met dementie in de lijn van zijn of haar levensverhaal bejegt, dan erken je diens waardigheid. Er wordt dan iets van de unieke persoonlijkheid, van innerlijke vrijheid zichtbaar.'

Voorbeelden

Simon (82) is een echte Elvis-fan; zijn kamer hangt vol met Elvisspullen. Toen we zijn verhaal vol passie hoorden, bleek dat hij dolgraag met een Cadillac op de foto wilde. Deze droom werd werkelijkheid door collega Fred Omvlee. Het positieve effect van de aandacht voor Simon en zijn passie was nog lang merkbaar. Hij liep wekenlang stralend door het huis en iedereen leefde mee. De kapper bood spontaan aan om voor de

fotoshoot een echt Elvis-lok te creëren. 'Dat ik dit nog mag meemaken op mijn leeftijd', zei Simon na afloop. Hij woont op de somatische afdeling, is alleenstaand en heeft geen kinderen.

Tillie (88) was haar hele leven actief lid van de christelijk-gereformeerde kerk. Na een ongelukkige val, revalidatie en opname in ons huis, was ze nooit meer in 'haar' kerk geweest. Ze miste de kerkgang en de gemeenschap ontzettend. Ze wilde graag in deze kerk op de foto, bij het beeld van de Goede Herder; voor haar een belangrijk symbool. We hebben haar kinderen betrokken bij het hele proces. Dit heeft hun onderlinge relatie goed gedaan. Op de dag van de fotoshoot vertelde Tillie: 'Ik ga dankbaarheid brengen voor wat ik daar heb mogen beleven en ik kan nu afscheid nemen van deze plek.' We hebben de sessie afgesloten met een ritueel waarin deze dankbaarheid en het afscheid vorm kregen. De foto staat nu op haar kamer en brengt haar steeds weer terug naar de kerk en wat deze voor haar betekent. Tillie is een weduwe van 88 jaar en woont op de open afdeling psychogeriatrische zorg.

Terug naar vroeger

We zitten momenteel op de helft van de shoots; er zijn acht bewoners gefotografeerd. Als ik op het eerste traject terugkijk, dan wordt mij duidelijk dat ik me niet heb gerealiseerd wat het allemaal zou inhouden, wat

betreft tijdsinvestering, begroting en planning; alles vraagt veel flexibiliteit. Ook het effect onder de geportretteerden had ik vooraf anders ingeschat. Ik had echt niet kunnen dromen dat er zoveel positieve energie vrij zou komen bij de mensen, maar ook bij de betrokken (zorg)medewerkers, het projectteam, familieleden en medebewoners. Het samen nadenken hoe en waar iemand op de foto gaat en het samen zoeken naar beelden maakt veel los. De 'verborgen passie' komt weer naar boven; er stroomt weer nieuwe energie en levenskracht. Hierdoor is mij duidelijk geworden dat als je mensen (weer opnieuw) ziet, dit enorm goed is voor hun gevoel van eigenwaarde.

Dat zagen we ook bij Ben. Hij heeft altijd met veel plezier met drukmachines gewerkt. Door het fotoproject ging hij weer de oude handleidingen opzoeken en bestuderen van de machines waarmee hij vroeger werkte.

De meeste bewoners die voor dit project gevraagd worden, zijn enthousiast en doen graag mee, voor zover ze daar nog zelf over kunnen beslissen. Bij bewoners van de open en gesloten PG zijn de familie en de psycholoog intensief betrokken. Het blijkt ook spannend te zijn om mee te doen, want veel bewoners gaan door de coronacrisis nog maar zelden naar buiten. Nu gaan ze op pad met een fotograaf en staan ze in het middelpunt.

Ondanks de spanning is iedereen die meegedaan heeft heel enthousiast over het proces en over het resultaat. Een mevrouw overleed een paar weken na de fotoshoot. Maar de aandacht voor haar passievolle verhalen en de aanwezigheid van haar kinderen bij de shoot (bij de jachthaven van haar zoon) betekende een bijzonder positieve afsluiting van haar leven. Dit was ook van grote waarde voor de nabestaanden.

Madeleine

Er waren ook bewoners die niet wilden meedoen. Zo gaf een mevrouw aan dat het nadenken over wat haar inspiratie heeft gegeven in haar leven te veel verdriet en een besef van gemis met zich meebracht. Deze constatering was overigens aanleiding voor een gesprek hierover. En helaas was er ook een mevrouw die wel had toegezegd, maar vlak voor de fotosessie overleed. Toch leidde het proces van het nadenken over de foto en het gesprek dat ze hierover met haar dochter had tot een positieve wending in hun leven. Moeder en dochter hadden een moeizame relatie, maar door de gesprekken over het project kwam hun strijd stil te liggen en was er ruimte voor aandacht.

Rob

Een andere mooie bijkomstigheid van het project was dat familie op een nieuwe manier betrokken raakte. Niet de zorg voor de persoon zelf stond dit keer centraal, maar wat van waarde is voor hem of haar zelf. We merkten dat familieleden actief meedachten over het proces van de fotosessie en dat ze daar vaak graag bij aanwezig wilden zijn. Alles samen zorgde vaak voor een breder beeld van hun vader of moeder. Daarbij gaf het een goed gevoel dat de zorginstelling dit allemaal voor hun familielid deed.

Reflectie

Persoonlijk geeft dit project mij veel energie. Dit is mijn eerste baan als geestelijk verzorger, nadat ik jarenlang als ouderenvastor en als pastor in een diaconale organisatie heb gewerkt. Daardoor moest ik erg wennen aan het werken in een grote organisatie; het was zoeken naar mijn plek en rol. Dankzij dit project ontstond er ruimte voor creativiteit. Ik moest iets ondernemen en tevens alert zijn op wat er allemaal gebeurde. Het heeft mij goed gedaan om op deze wijze inhoud te geven aan mijn vak.

Vanuit de aandacht die wij als geestelijk verzorgers geven, hoor en zie je wat er leeft bij gesprekspartners. Je wordt zelf ook geraakt door de ontmoeting en wordt daardoor in beweging gezet. Dit heeft bij mij geresulteerd in het opzetten van dit project. Het succes komt voort uit de goede samenwerking van een enthousiast projectteam en de medewerkers van het huis. We inspireren elkaar en houden elkaar scherp. Dat is soms ook wel nodig, want het maken van de foto's is niet altijd zonder risico. Zo was er een meneer die met gewone schoenen en rollator het ijs op wilde en een mevrouw die zomaar uit een bootje het water in wilde stappen.

Frans

Een zoon zei mij: 'Mijn vader heeft nog maar zo weinig ... Het zou hem goed doen om op deze voor hem belangrijke plek gefotografeerd te worden. Dat is zo kostbaar, dat we het risico graag nemen.'

Krachtig en mooi

De foto's tonen krachtige en mooie mensen. De professionaliteit van de fotograaf doet daarbij veel, maar de mensen krachtig op de foto zetten was in principe niet de opzet. Er kwam tijdens de fotoshoot een nieuwe glans in de ogen, een andere houding, een nieuwe schoonheid. 'Oude mensen tonen met zichzelf het resultaat van een leven lang levenskunst. Dit maakt het kijken naar een oud gelaat tot een esthetische

ervaring. In de christelijke traditie heeft menselijke waardigheid een goddelijke randje meegekregen, de mens is beeld Gods. En dat is een mysterie' (De Lange, 2010). Zo spelen in dit project meerdere vormen van waardigheid een rol: de menswaardigheid van de verpleeghuisbewoner, de persoonlijke waardigheid door de uniciteit van elke geportretteerde en de esthetische waardigheid. Op meerdere vlakken vindt er dus erkenning plaats en wordt deze gedeeld.

Is dit project iets voor een geestelijk verzorger? Als we kijken naar de omschrijving die Smit en Smeets (2018) gebruiken bij de beschrijving van hun basismethodiek voor geestelijke zorg: 'Mensen kunnen vanuit hun eigen spirituele bronnen hun leven met meer overtuiging en kracht vervolgen', dan zie ik dat in dit project gebeurt. Hierbij neem ik de term 'spirituele bronnen' ruim en gebruik ik deze voor geleefde ervaringen van passie, voor ervaringen die het gewone overstijgen en die energie en plezier gaven (en geven). Deze bron wordt tijdens dit project opnieuw aangeboord; soms voor even, soms blijft het stromen. Iedereen die heeft meegewerkt is hierdoor geraakt.

Fotograaf Peter van Beek aan het werk.

Het maakt ook dat ik me afvraag hoe we dit in de zorg die we verlenen een plaats kunnen geven. Dit vraagt om verdere reflectie en uitwerking. Sowieso is het zinvol om te blijven zoeken naar creatieve vormen die aansluiten bij de spirituele bronnen van de bewoner. Als geestelijk verzorger zie ik het ook als mijn taak om verpleeghuisbewoners een stem te geven. In dit project doen we dat door het exposeren van de foto's met de bijbehorende verhalen. Op de foto's zien we een medemens met zijn of haar unieke verhaal en passie. Ze roepen trouwens ook de vraag op hoe ikzelf in beeld gebracht zou willen worden: wat is mijn verhaal van levenskracht?

J.A. van der Velde-van Garderen is geestelijk verzorger bij Kennemerhart te Haarlem en masterstudent spiritual care aan de Vrije Universiteit Amsterdam. E-mail: jodyvandervelde@kennemerhart.nl. Website Peter van Beek: www.petervanbeek.com.

Literatuur

Lange, F. de (2010). *Waardigheid, voor wie oud wil worden*. Amsterdam: SWP.

Smit, J. & Smeets, W. (2018). De basismethodiek van geestelijke verzorging op handelningsniveau. *Psyche en Geloof*, 29 (2), 86-95.

Smit, J.D. (2015). *Antwoord geven op het leven zelf: een onderzoek naar de basismethodiek van de geestelijke verzorging*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Dit project had niet plaats kunnen vinden zonder de bijdragen van diverse fondsen, de enthousiaste medewerking van de organisaties en bedrijven waar we de foto's hebben gemaakt, een fantastisch projectteam, de medewerkers van De Molenburg en mijn leidinggevende. De foto's worden waarschijnlijk najaar 2021 tentoongesteld bij fotogalerie De Gang te Haarlem.